

Рекомендована література до теми:

1. Богоявленська Ю.В. Взаємодія праксеології з менеджментом (теоретичне дослідження) [Текст] *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Економічні науки. Житомир: ЖДТУ. 2004. № 2 (28). С. 288–297.
2. Сергеева Л.М., Стойчик Т.І. Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: монографія. Дніпро: Журфонд, 2020. 182 с.
3. Сергеева Л.М. Керівнику професійного навчального закладу. К. Вид. група «Шкільний світ». 2018. 112 с.
4. Сергеева Л.М., Забезпечення якості професійної освіти і навчання: сучасна візія і перспектива розвитку професій електротехнічного профілю. *Методичний вісник професійно-технічної освіти Чернівецьчини*. Випуск 1. Березень, 2022. Чернівці. С. 5–8. URL: <http://nmcpto.com.ua/vydavnycha-diialnist>
5. Сергеева Л.М. Стейкхолдери: наскільки вони зацікавлені сторони. *Профтехосвіта*, 2016. № 6. С. 2–5.
6. Сергеева Л.М., Муранова Н.П. Логістика безперервного професійного розвитку майстра виробничого навчання. *Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій: матеріали V Всеукраїнського науково-методичного семінару (5 листопада 2021 р.) / Глухівський НПУ ім. О.Довженка*. Глухів, 2021. 336 с. С. 42–44.
7. Сергеева Л.М. Розвиток сфери освітніх послуг в Україні. *Вісник післядипломної освіти*. Серія «Педагогічні науки». Випуск 16(45), 2021. С.157–172.
8. Сергеева Л.М. Практиологічний концепт оцінювання ефективності діяльності закладу професійної (професійно-технічної) освіти. *Актуальні проблеми неперервної освіти в інформаційному суспільстві*. //Зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції з інтернет підтримкою НПУ ім. М. Драгоманова. 2020, 373 с. С. 95–98.
9. Сергеева Л.М., Микитюк С.М. Управління розвитком закладу професійної (професійно-технічної) освіти на засадах педагогічної логістики: методичні рекомендації. Чернівці. «Букрек», 2022. 56 с.

КУПРІЄВИЧ Вікторія Олександрівна,
*доцент кафедри професійної і вищої освіти ЦПО
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Київ*

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

В сьогоденні складних умовах воєнного стану, в умовах динамічних змін, які відбуваються в суспільстві, трансформації національної економіки, потребує модернізації система управління закладами професійної освіти.

На структуру й зміст управління закладами професійної освіти впливають такі чинники як: ситуація на ринку праці; інноваційний розвиток економіки; зростання вимог до рівня кваліфікації робочої сили; потреби споживачів освітніх послуг; скорочення бюджетного фінансування цих закладів; зростання відкритості й демократичності суспільства тощо. Завдання, які потрібно вирішувати закладам професійної освіти в сучасних умовах, спонукають змінювати управлінські підходи, орієнтуючись, передусім, на вимоги споживачів освітніх послуг та потреби ринку праці [2].

Завдання, які ставить суспільство перед закладами освіти, вимагають нового розуміння теорії і практики управління закладами професійної освіти. В умовах ринкової економіки країни, яка перебуває у воєнному стані, важливого значення набуває здатність таких закладів освіти гнучко реагувати на зміни попиту на ринку праці, вивчати освітні потреби споживачів.

Заклади освіти і заклади професійної освіти зокрема, вступивши в ринкові відносини господарювання, змушені враховувати ринкову ситуацію й розв'язувати низку проблем, які раніше перебували лише в загальнодержавній сфері. При цьому їм треба враховувати особливості прояву конкуренції у галузі освіти, що активізувалась за сфери впливу у певних економічних регіонах, розробляти свою конкурентну стратегію щодо споживачів освітніх послуг, використовувати різні методи конкурентної боротьби та здобувати конкурентні переваги. Тому питання умов формування конкурентного середовища та виявлення особливостей розвитку конкуренції на ринку освітніх послуг є питаннями актуальними.

Для збереження власної конкурентоздатності закладам професійної (професійно-технічної) освіти необхідно бути готовими до еволюційних змін, до визнання суспільної трансформації та диверсифікації.

Конкурентоспроможність підприємства, установи, організації залежить від уміння своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, знаходячи ефективне вирішення проблем, які виникають.

Суб'єкти господарювання в умовах ринкової економіки мають відповісти на питання: *що виробляти, як виробляти, для кого виробляти?* Ці питання є актуальними і для освітньої галузі, зокрема для закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Плануючи свою діяльність, керівництво закладами професійної (професійно-технічної) освіти повинно дати аргументовану відповідь на кожне з них:

Що виробляти? Потрібно проаналізувати, які саме освітні послуги мають чи будуть мати попит на ринку, визначити професії, фахівці з яких користуються попитом на регіональному ринку праці, професійні уподобання споживачів освітніх послуг, види та терміни професійної підготовки, вартість освітнього продукту тощо.

Як виробляти? Необхідно визначити, які можливості, переваги має заклад професійної (професійно-технічної) освіти для надання відповідних освітніх послуг (наявність необхідної матеріально-технічної бази, навчально-методичного і кадрового забезпечення педагогічних і виробничих технологій; визначення оптимальних форм навчання та видів підготовки).

Для кого виробляти? Враховуючи, що заклади професійної (професійно-технічної) освіти функціонують одночасно на двох основних ринках: праці та освітніх послуг, необхідно визначити, для яких саме категорій споживачів будуть призначатися відповідні освітні послуги та в яких галузях, на яких підприємствах зможуть працевлаштуватися випускники цих закладів освіти.

Отже, **конкурентоспроможність** закладу професійної освіти – це здатність пристосовуватись до потреб замовників, постійно розвиваючись у розробленій стратегії та місії, враховуючи тенденції конкретного сегмента освітнього ринку, спираючись на ефективне використання наявних ресурсів та довгострокову співпрацю з партнерами [2].

З набуттям незалежності України поступово визначився головний вектор її розвитку – інтеграція до європейського співтовариства. Для України європейська інтеграція – це не тільки модернізація економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, вихід на ринки країн Європейського Союзу, це також й корінні зміни на ринку праці, адже ринок праці – один з найбільш динамічно розвинутих. Він вимушений першим реагувати на структурні зміни в економіці – запропоновувати нові спеціальності, впроваджувати новітні технології і, звичайно, вимагати якісно нові робочі кадри. В умовах євроінтеграції потрібні не просто кваліфіковані робітники, потрібні фахівці, здатні творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя.

Підготувати таких спеціалістів в Україні можливо лише за умови реалізації конкурентних освітніх стратегій, однією з яких є модернізація всієї системи професійної (професійно-технічної) освіти.

«Мета модернізації, – як зазначив міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет, – є створення ефективної системи освіти та навчання, яка стане основою економічного зростання держави, складовою сталого розвитку суспільства, запорукою професійної самореалізації та безперервного професійного розвитку особистості упродовж життя

відповідно до її інтересів та потреб економіки України» [3]. За його словами, «кінцевий результат модернізації – вмотивовані активні здобувачі кваліфікацій, які прагнуть безперервного професійного розвитку, самореалізації та кар'єрного зростання» [3].

А це можливо зробити тільки за умов першочергового фінансування системи професійно-технічної освіти, запровадження в освітню систему новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій, інтеграції системи освіти до європейського освітнього простору, орієнтування на особистість та її всебічний розвиток у ході освітнього процесу.

Модернізацію системи професійної (професійно-технічної) освіти та її безпосередній зв'язок із сучасними потребами та вимогами суспільства треба сприймати як необхідність, яка вимагає запровадження особливої політики, підтримки держави та громадськості, використання усіх можливих досягнень людства у сферах науки та технологій, як це робиться в країнах ЄС. Ці країни на сьогодні є лідерами з підготовки конкурентоспроможних, компетентних фахівців. Тому при розробці національного законодавства стосовно модернізації професійної (професійно-технічної) освіти в умовах євроінтеграції видається не тільки доцільним, але й необхідним, звернутися до наявного досвіду розвитку і реформування професійної освіти європейських країн з розвинутою економікою.

Євроінтеграційний характер соціально-економічного розвитку нашої країни зумовлює необхідність здійснення системних змін в освітній сфері, зокрема, з урахуванням прогресивного досвіду функціонування систем професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу. На відміну від України професійна освіта в них є більш досконалою, гнучкою, доступною, відкритою, інклюзивною, привабливою тощо. Її розвиток ґрунтується на випереджальному врахуванні потреб виробництва і бізнесу в кваліфікованих фахівцях, а також на належній фінансовій підтримці з боку державних органів влади і роботодавців, які розуміють це як інвестиції в майбутнє зростання економіки, підвищення продуктивності праці, розширення можливостей для працевлаштування та стійкої зайнятості випускників закладів професійної освіти та дорослого населення.

Сучасний підхід до підготовки та перепідготовки трудового потенціалу, який використовується в країнах ЄС, характеризується різноманітністю змісту, форм і методів роботи. Та в більшості країн ЄС він базується на трьох основних принципах:

1) дуальний принцип навчання, який означає, що періоди навчання чергуються з періодами підготовки на підприємстві. Цей принцип гарантує, що слухачі отримують теоретичні, практичні, загальні та особисті навички, які користуються попитом на ринку праці;

2) принцип участі соціальних партнерів, результатом якого є безпосередня участь соціальних партнерів у загальному процесі прийняття рішень і повсякденної роботи системи професійної освіти;

3) принцип навчання впродовж життя, який пропонує учням можливість частково навчитись кваліфікації в один період життя і повернутися до професійної освіти пізніше до повного отримання кваліфікації, щоб мати доступ до подальшої вищої освіти.

Процес інтеграції України в ЄС досить тривалий і складний, вимагає концентрації зусиль і кропіткої роботи з реформування економіки, наближення до західних стандартів демократії та розвитку громадянського суспільства. Але мало заявити про бажання стати членом Європейського Союзу, необхідно вже сьогодні продемонструвати реальними діями, що Україна зробила свій вибір, буде робити все можливе для досягнення поставленої мети. І починати треба з модернізації освіти, зокрема професійної (професійно-технічної) освіти, тому що саме вона є вирішальним чинником модернізації суспільства. Перш ніж розпочати будь-які перетворення в суспільстві, необхідно підготувати людину, здатну здійснити ці перетворення. Підготувати фахівця нової якості, випускника системи ПТО, який володіє сучасними виробничими технологіями, професійно мобільний і здатний швидко адаптуватися до ринкових умов професійної діяльності, який професійно і фахово компетентний, суб'єктно та психологічно готовий і здатний працювати в умовах ринкової економіки».

Перші кроки в цьому напрямку Україна вже зробила. У сфері освіти розпочато широкомасштабний план модернізації професійної (професійно-технічної) освіти. Про це було повідомлено під час брифінгу представників Уряду 2 вересня 2020 року.

В план модернізації закладено базові законодавчі основи:

- Закон України «Про освіту»;
- Цілі сталого розвитку до 2030 року (забезпечення доступності професійної освіти), ціль 4 «Якісна освіта»;

- Стаття 432 Угоди про асоціацію між Україною, з одної сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, щодо співробітництва у галузі професійної освіти та навчання, підвищення кваліфікації впродовж трудової діяльності/життя.

- Угоди між урядом України та Європейською Комісією про фінансування заходу «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України».

- Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта на період до 2027 року».

У сучасних умовах євроінтеграції українське суспільство вимагає від системи професійно-технічної освіти підготовки робітників, які відповідатимуть європейським стандартам. Особливого значення набуває підготовка висококваліфікованого конкурентоздатного фахівця, готового до здійснення ефективної професійної діяльності, спроможного на ринку праці запропонувати себе як товар і в якому зацікавлені роботодавці. Але ринок праці стрімко змінюється: трудові ресурси стають мобільнішими, роботодавці вимогливішими, виробництво більш технологічним. Це обумовлює підвищені вимоги до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників і зміну стратегії підготовки фахівців. Та стратегія, на яку орієнтувалася радянська освіта, а це розвиток професійних умінь та навичок робітника без урахування його особистих якостей (так званих «softskills») – стає зовсім неприйнятною. Саме в результаті її використання Україна за рівнем підготовки кадрів опинилася на 74 місці у глобальному рейтингу конкурентоздатності, при тому, що частка ВВП, яка витрачається на освіту, – одна з найбільших у світі. Тому підготовка сучасного фахівця повинна орієнтуватися на формування компетентності в сфері професійній, соціальній та особистісній. І ці компетентності повинні мати дуже високий рівень. На жаль, сьогодні якісні параметри розвитку професійно-технічної освіти не відповідають потребам сучасної економіки, яку називають «економікою знань», і ринку праці. Багато роботодавців незадоволені випускниками, вони вважають, що їх рівень підготовки не відповідає потребам виробництва. Це зумовлено великою кількістю чинників. Так, наприклад, як свідчить офіційна статистика, сьогодні на багатьох підприємствах робочі місця не зайняті. Водночас, серед тих, хто має освіту, багато безробітних. Отже відбувається підготовка фахівців, не затребуваних ринком праці. На якість підготовки кадрів негативно впливає також розбалансованість між попитом на них та пропозицією. Має місце і старіння робітничих кадрів. На сьогодні, за даними Мінпраці, середній вік працюючих в сфері матеріального виробництва складає 50-55 років. І тільки 10% з них мають високу кваліфікацію, тоді як у США – 43%, ФРН – 56%. При цьому робітники в Україні проходять перепідготовку 1 раз на 13-15 років, а в країнах Європейського Союзу – 1 раз на 3-5 років. Низька якість підготовки робітничих кадрів зумовлена також недостатнім рівнем матеріально-технічної бази професійно-технічних закладів, застарілістю обладнання, недостатнім використанням різноманітних інноваційних технологій в освітньому процесі.

Тому забезпечення відповідності змісту і якості професійної освіти ринку праці – це ще один шлях модернізації професійної освіти і він передбачає:

- Розробку кваліфікаційних стандартів спеціальностей на основі модульно-компетентнісного підходу із залученням роботодавців. Більшість діючих стандартів застаріла і не відповідає вимогам високотехнологічної діяльності. Зарубіжні аналоги важко адаптувати до українського технічного парку устаткування, інформаційного й інструментального забезпечення виробництва. У зв'язку з цим кваліфікаційні стандарти повинні враховувати специфіку праці в промислових галузях і соціальній сфері економіки. Одночасно їх зміст має орієнтуватися на майбутній рівень професійної і спеціальної освіти.

- Розробку механізму моніторингу й визначення потреби ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах, аналіз регіональних потреб у працівниках з професійно-

технічною освітою різних професій та ефективності їх використання. Для цього необхідно створити надійну інформаційну базу про стан ринку праці і пропозиції робочої сили.

- Проведення укрупнення професій, тобто підготовку учнів за двома і більше спорідненими або суміжними професіями. Це розширить сферу можливого використання випускників, підвищить конкурентоспроможність їх на ринку праці, дасть можливість професійного росту та швидкої перекваліфікації на споріднені професії.

- Створення та забезпечення можливості для реалізації різноманітних освітніх моделей. Слід глибше відбивати ці моделі у навчальних планах, матеріалах, забезпечити викладачів допоміжними методичними матеріалами з їх подальшим практичним використанням.

- Систематичне оцінювання рівня компетентності учнів. Це буде сприяти їхньому розвитку протягом усього періоду навчання, дозволить на ранніх стадіях визначати проблеми і пропонувати цілеспрямовану допомогу у їх розв'язанні.

- Забезпечення безперервності освіти протягом усього життя. Це дозволить людям реагувати на сигнали економіки, яка динамічно розвивається та змінює кон'юнктуру ринку, і в залежності від цього навчатися й перенавчатися.

- Підготовку педагогів, орієнтованих на досягнення освітніх результатів. Педагогічні працівники мають вміти будувати систему вимог до результатів навчання, допомагати учням досягати необхідних показників, однаково добре знати свій предмет і володіти інформацією про виробництво.

Сьогодні економіка, яку називають «економікою знань», ставить високі вимоги до рівня кваліфікації та компетентності кожного працівника. Досвід країн Європейського Союзу показує, що найстійкішою є економіка тих країн, у яких спостерігається неухильне зростання частки висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців. Науковці стверджують, що приріст на один відсоток валового внутрішнього продукту потребує приросту працівників із професійно-технічною освітою на 3,2 відсотки.

Як свідчить офіційна статистика, сьогодні в Україні півмільйона безробітних, в той же час на багатьох підприємствах робочі місця не зайняті. Більше половини безробітних – це люди з вищою освітою. Отже, відбувається підготовка фахівців, не затребуваних ринком праці. На якість підготовки робітничих кадрів негативно впливає також розбалансованість між попитом на них та пропозицією. Головна причина цього – недосконалість традиційної системи підготовки робітничих кадрів, яка не враховує вимоги ринку праці, але якою досі користуються в Україні. Тому сьогодні в умовах євроінтеграції професійна (професійно-технічна) освіта України потребує негайного реформування з урахуванням прогресивного досвіду функціонування професійної системи освіти, навчання країн Європейського Союзу і національних особливостей.

Процес модернізації досить тривалий і потребує комплексного підходу. При цьому необхідна консолідація зусиль уряду, роботодавців, населення, партнерів з Євросоюзу для вирішення першочергових завдань модернізації:

- підвищення якості та ефективності професійної (професійно-технічної) освіти;
- забезпечення полегшеного доступу до професійної освіти усіх категорій населення;
- упровадження європейських стандартів професійно-технічної освіти, зокрема, у напрямку забезпечення її відповідності потребам ринку праці
- застосування ефективних механізмів соціального партнерства; інтенсифікація підвищення кваліфікації працівниками;
- підняття престижності робітничих професій;
- запровадження багатоканального фінансування системи професійної (професійно-технічної) освіти.

Виконавши ці завдання, ми зможемо підготувати фахівця, який має високий рівень готовності до безперервної освіти, професійно мобільний, прагне до нового; здатний до критичного мислення і готовий до розумного ризику, креативний і заповзятливий; добре володіє іноземними мовами як комунікаційними інструментами ефективної участі в процесах глобалізації.

А це – інвестиція в майбутнє України. Демократичної, вільної, суверенної країни, яку нам з вами після нашої перемоги відбудувати і розвивати!

Список використаних джерел

1. Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: Монографія. / Л.М. Сергєєва, Т.І. Стойчик. Дніпро: Журфонд. 2020. 181 с.
2. Управління розвитком професійного навчального закладу: праксеологічні засади: навч. посібн. / За наук. ред. Л. М. Сергєєвої, Т. О. Лукіної. / Л. М. Сергєєва, Т. О. Лукіна, Ю. С. Красильник, О. В. Пащенко, Т. І. Стойчик, В. О. Купрієвич. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. – 124 с. - Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/723686/>
3. Шкарлет С. Модернізація професійної (професійно-технічної) освіти - виклик часу [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/modernizaciya-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti-ce-viklik-chasu-sergij-shkarlet>

РОМАНОВА Ганна Миколаївна,

професор кафедри професійної і вищої освіти ЦІПО

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України, доктор педагогічних наук, професор,

м. Київ

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТНИМ НАВЧАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Перехід закладів освіти різних країн світу на дистанційне навчання в період карантину та воєнного стану є яскравим прикладом реагування на нові виклики часу. Цей момент у різних суспільних сферах пов'язують з «точкою неповернення», коли попередній формат діяльності стає неможливим, а зацікавлені сторони можуть виявляти або схильність до пристосування, або прагнення до прогностичного управління ситуацією. Сьогодні можна констатувати, що готовність і викладачів, і здобувачів освіти до змін є різною, водночас спостерігається швидка і ефективна перебудова освітнього процесу, що, зокрема, пов'язано із застосуванням цифрових технологій. У цих умовах ще більшої цінності набуває продуктивне навчання як технологічне втілення людиноцентрованого підходу на основі партнерської взаємодії викладачів і здобувачів освіти.

Модифікацією продуктивного навчання є проєктне навчання, що передбачає цілеспрямовану діяльність зі створення навчального, освітнього, педагогічного, культурного, технічного або виробничого продукту. Такими продуктами можуть бути науково-дослідницькі розробки, творчі роботи, публікації, програмне забезпечення тощо. Навчальна проєктна діяльність забезпечує створення умов формування фахівця інноваційного типу, який володіє надпрофесійними якостями, їх також називають компетентностями вищого рівня або soft-skills. Серед них – взаємодія з людьми, вміння працювати в команді, емоційний інтелект, креативність, критичне мислення, вміння комплексно вирішувати проблеми, аналізувати і приймати рішення. Важливими ознаками такого навчання, за Дж. Равеном, поряд з формуванням компетентностей вищого рівня, є можливість виявляти свої цінності, апробувати індивідуальні стилі поведінки, брати участь у дослідженнях [6].

Наразі проєктна діяльність визнана основною стратегією розвитку освіти XXI сторіччя. У філософському контексті С.Кримський зазначає: «Треба зважати на те, що розвиток сучасної цивілізації показав неможливість автоматичного поєднання теорії та практики. Для цього стала потрібною особлива проміжна діяльність та її соціотехнічне забезпечення. Такою особливою діяльністю і виступають зараз проєктно-конструкторські роботи... Річ у тім, що структура зближення практики з теорією (як про це свідчать інформаційні технології, технічні теорії, конструкторсько-інженерні розрахунки і подібні їм явища) та функціональне навантаження теорії практичними якостями (цільові програми управління, алгоритми, мисленні експерименти тощо) висунуло на авансцену наукових стратегій проєкт та проєктну діяльність. Проєкт поряд з теорією стає найважливішою